ABDULLA QAHHOR IJODINING O‘ZBEK ADABIYOTIDAGI O‘RNI VA AHAMIYATI

Ilmiy rahbar**. Jaxongir Ulug'bek o'g'li**
"Innovatsion menejment" kafedrasi o'qituvchisi

Bahronova Umida Sanjar qizi
TDIU "Soliqlar va soliqqa tortish" ta'lim yo'nalishi talabasi
aminovay318@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.20115954

Annotatsiya: Mazkur maqolada Abdulla Qahhor ijodining o‘zbek adabiyotidagi o‘rni va ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida yozuvchining hikoya va qissalaridagi badiiy mahorat, realizm unsurlari hamda ijtimoiy hayot tasvirining o‘ziga xos jihatlari o‘rganildi. Shuningdek, uning asarlarida inson ruhiyati, jamiyatdagi muammolar va axloqiy qadriyatlar qanday badiiy vositalar orqali ifodalangani tahlil qilindi. Tadqiqot natijasida Abdulla Qahhor ijodi o‘zbek nasrining rivojlanishida muhim o‘rin tutishi hamda uning hikoyalari milliy adabiyotimizda realizm an’analarini mustahkamlashga katta hissa qo‘shgani asoslab berildi.
Kalit so‘zlar: Abdulla Qahhor, o‘zbek adabiyoti, hikoya janri, realizm, badiiy mahorat, ijtimoiy hayot, adabiy meros.

Аннотация. В данной статье проводится научный анализ роли и значения творчества Абдуллы Каххора в узбекской литературе. В ходе исследования изучались художественное мастерство писателя, элементы реализма и специфические аспекты изображения общественной жизни в его рассказах и повестях. Также анализировалось, какими художественными средствами в его произведениях выражались человеческая психика, проблемы общества и моральные ценности. В результате исследования было установлено, что творчество Абдуллы Каххора сыграло важную роль в развитии узбекской прозы и что его рассказы внесли значительный вклад в укрепление традиций реализма в нашей национальной литературе.
Ключевые слова: Абдулла Каххор, узбекская литература, жанр рассказа, реализм, художественное мастерство, общественная жизнь, литературное наследие.

Abstract. This article scientifically analyzes the role and significance of Abdulla Qahhor's work in Uzbek literature. During the research, the writer's artistic skill, elements of realism, and specific aspects of the depiction of social life in his stories and tales were studied. It was also analyzed through what artistic means the human psyche, problems in society, and moral values were expressed in his works. As a result of the research, it was substantiated that Abdulla Qahhor's work played an important role in the development of Uzbek prose and that his stories made a significant contribution to strengthening the traditions of realism in our national literature.
Key words: Abdulla Qahhor, Uzbek literature, story genre, realism, artistic skill, social life, literary heritage.

Kirish. O‘zbek adabiyoti tarixida xalq hayoti, inson ruhiyati va jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni badiiy jihatdan chuqur va haqqoniy tasvirlab bera olgan yirik ijodkorlar alohida o‘rin egallaydi[1]. Ana shunday iste’dodli adiblar qatorida **Abdulla Qahhor** nomi alohida e’tirof etiladi[2]. U o‘zining sermazmun hikoyalari, qissalari hamda dramatik asarlari orqali o‘zbek nasrining rivojlanishiga katta hissa qo‘shgan yirik yozuvchilardan biridir. Adib asarlarida inson hayoti, jamiyatdagi ijtimoiy muammolar, oddiy xalqning turmush tarzi hamda insoniy fazilatlar chuqur badiiy mahorat bilan tasvirlangan.

Abdulla Qahhor 1907-yil 17-sentabrda Qo‘qon shahrida hunarmand oilasida tug‘ilgan[3]. Uning bolalik yillari murakkab ijtimoiy sharoitda o‘tgan bo‘lsa-da, adib yoshligidan ilm-ma’rifatga va adabiyotga katta qiziqish bildirgan. U dastlab eski maktabda, keyinchalik yangi usuldagi maktablarda ta’lim oladi. Yosh Abdulla Qahhor o‘qish jarayonidayoq badiiy adabiyotga mehr qo‘yib, turli asarlar bilan tanishadi va asta-sekin ijodiy faoliyat bilan shug‘ullana boshlaydi. Keyinchalik u “O‘rta Osiyo davlat universiteti”da tahsil olib, adabiyot va jurnalistika sohasida faoliyat yuritadi.

XX asr o‘zbek adabiyoti taraqqiyotida hikoya janrining rivojlanishida Abdulla Qahhor ijodi alohida ahamiyat kasb etadi. Adib qisqa hajmli hikoya orqali katta ijtimoiy va ma’naviy masalalarni badiiy jihatdan yoritishga muvaffaq bo‘lgan. Uning asarlarida inson ruhiy kechinmalari, jamiyatdagi muammolar hamda oddiy xalq hayoti sodda, ammo chuqur mazmunli badiiy tasvir orqali ifodalanadi. Shu jihatdan yozuvchi hikoya janrining badiiy imkoniyatlarini kengaytirib, o‘zbek adabiyotida realizm an’analarining rivojlanishiga katta hissa qo‘shgan ijodkorlardan biri hisoblanadi. Adib ijodining yana bir muhim jihati shundaki, u o‘z asarlarida oddiy insonlar hayotini markazga qo‘yadi. Yozuvchi qahramonlari ko‘pincha mehnatkash insonlar bo‘lib, ularning turmush tarzi, ruhiy kechinmalari, quvonch va tashvishlari real hayot voqealari asosida tasvirlanadi. Shu sababli yozuvchi asarlarida xalq hayoti, milliy qadriyatlar hamda insoniy fazilatlar yorqin badiiy ifodasini topadi.

Abdulla Qahhorning “O‘g‘ri”, “Bemor”, “Anor”, “Mayiz yemagan xotin” kabi hikoyalari hamda “Sinchalak” qissasi o‘zbek nasrida muhim o‘rin tutadi. Bu asarlarda jamiyatdagi turli muammolar, insoniy munosabatlar, adolat va vijdon masalalari chuqur badiiy talqin etiladi. Yozuvchi voqealarni sodda va tabiiy tarzda tasvirlab, ularning zamirida katta ijtimoiy va ma’naviy ma’nolarni ifodalashga erishgan. Shuningdek, Abdulla Qahhor o‘zbek adabiyotida realizm yo‘nalishining rivojlanishiga katta hissa qo‘shgan ijodkorlardan biri hisoblanadi. U o‘z asarlarida jamiyatdagi muammolarni ochiq va haqqoniy tasvirlashga intilgan. Yozuvchi badiiy tasvir vositalaridan mohirona foydalanib, inson ruhiyatini, uning ichki kechinmalarini hamda hayotiy ziddiyatlarni chuqur yoritib bera olgan.

Bugungi kunda ham Abdulla Qahhor ijodi o‘zining badiiy qiymatini yo‘qotmagan. Uning asarlari o‘zbek adabiyotining muhim qismi sifatida yosh avlodni ma’naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalashda, milliy adabiyotimizning rivojlanishida hamda badiiy tafakkurning yuksalishida muhim ahamiyat kasb etadi. Adibning boy adabiy merosi nafaqat o‘z davri uchun, balki bugungi kun o‘quvchilari uchun ham katta ma’naviy va badiiy ahamiyatga ega.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi Abdulla Qahhor ijodining o‘zbek adabiyotidagi o‘rni va ahamiyatini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot jarayonida yozuvchining hayot

[1] O‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi nashriyoti.
[2] Ozod Sharafiddinov. O‘zbek adabiyoti haqida maqolalar.
[3] Naim Karimov. XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi.

yo‘li, badiiy merosi, hikoya janridagi mahorati hamda uning o‘zbek adabiyotining rivojlanishiga qo‘shgan hissasi o‘rganiladi. Shu orqali adib ijodining milliy adabiyotimiz taraqqiyotidagi o‘rni va badiiy qiymati yoritib beriladi.

Asosiy qism. XX asr o‘zbek adabiyoti taraqqiyotida nasr janrining, ayniqsa hikoya janrining rivojlanishida Abdulla Qahhor ijodi muhim o‘rin egallaydi[4]. Adib o‘zining badiiy mahorati, hayotiy realizmga asoslangan tasvir uslubi hamda inson ruhiyatini chuqur tahlil qila olishi bilan o‘zbek adabiyotida o‘ziga xos maktab yaratgan yozuvchilardan biridir. Yozuvchi asarlarida oddiy insonlar hayoti, ularning kundalik turmushi, orzu-intilishlari, quvonch va tashvishlari tabiiy va ishonarli tarzda ifodalanadi. Shu jihatdan Abdulla Qahhor ijodi o‘zbek nasrida hayot haqiqatini badiiy ifodalashning yorqin namunasi hisoblanadi.

Adib ijodining muhim xususiyatlaridan biri — realizm tamoyillariga asoslangan badiiy tasvirdir. Abdulla Qahhor asarlarida hayot voqealari ortiqcha bezaksiz, tabiiy va haqqoniy tasvirlanadi. Yozuvchi jamiyatdagi turli ijtimoiy muammolarni, insoniy munosabatlarni hamda ma’naviy-axloqiy masalalarni sodda, ammo mazmunan chuqur badiiy tasvir orqali ochib beradi. Shu jihatdan uning hikoyalari nafaqat badiiy, balki ijtimoiy ahamiyatga ham ega bo‘lgan asarlar sifatida baholanadi.

Abdulla Qahhor hikoyalarining yana bir muhim jihati — inson ruhiyatini nozik va chuqur tahlil qila olishidir. Yozuvchi qahramonlarining ichki kechinmalarini, ularning ruhiy holatini va hayotiy qarashlarini badiiy mahorat bilan ifodalaydi. Bu esa o‘quvchiga qahramonlarning ichki dunyosini anglash, ularning hayotiy muammolarini his qilish imkonini beradi. Adib o‘z qahramonlarini sun’iy tarzda idealizatsiya qilmaydi, balki ularni hayotdagi barcha ziddiyatlari bilan real inson sifatida tasvirlaydi.

Adibning “O‘g‘ri” hikoyasi o‘zbek hikoyachiligida satirik realizmning yorqin namunalaridan biri hisoblanadi[5]. Ushbu asarda yozuvchi jamiyatdagi adolatsizlik, insoniy befarqlik hamda ayrim ijtimoiy illatlarni badiiy tasvir orqali ochib beradi. Hikoyadagi voqealar oddiy ko‘rinishda tasvirlangan bo‘lsa-da, ularning zamirida chuqur ijtimoiy ma’no mujassam. Yozuvchi kulgi va kinoya vositasida jamiyatdagi muammolarni ochib berib, o‘quvchini ijtimoiy voqelik haqida o‘ylashga undaydi.

Abdulla Qahhor ijodida insoniy munosabatlar va ma’naviy qadriyatlar ham alohida o‘rin tutadi. Masalan, “Bemor” hikoyasida yozuvchi insonning hayotdagi og‘ir sinovlari, uning ruhiy holati hamda jamiyatdagi ijtimoiy sharoitning inson taqdiriga ta’sirini ta’sirchan tarzda tasvirlaydi. Hikoyada oddiy voqea orqali insonning ichki kechinmalari va jamiyatdagi turmush muammolari chuqur badiiy tahlil qilinadi. Bu esa yozuvchining inson ruhiyatini nozik his qila oladigan mohir adib ekanligini ko‘rsatadi.

Adibning “Sinchalak” qissasi ham o‘zbek nasrining muhim asarlaridan biri hisoblanadi[6]. Ushbu asarda yozuvchi inson xarakterining murakkab jihatlarini, jamiyatdagi munosabatlarni va hayotiy ziddiyatlarni badiiy tasvir orqali ochib beradi. Asarda yaratilgan obrazlar hayotiyligi, tabiiyligi va ruhiy chuqurligi bilan ajralib turadi. Yozuvchi qahramonlar xarakterini ochishda sodda, ammo mazmunan boy badiiy vositalardan foydalanadi.

---

[4] Matyoqub Qo‘shjonov. O‘zbek adabiyotida realizm masalalari.
[5] Abdulla Qahhor. Tanlangan asarlar.
[6] Abdulla Qahhor. Hikoyalar va qissalar to‘plami.

Abdulla Qahhor ijodining yana bir muhim xususiyati — badiiy tilning sodda va ta’sirchanligidir. Yozuvchi asarlarida xalqona iboralar, jonli tasvirlar va hayotiy dialoglardan keng foydalanadi. Bu esa asarlarning o‘quvchi uchun yanada tushunarli va ta’sirchan bo‘lishini ta’minlaydi. Adibning badiiy uslubi sodda bo‘lishiga qaramay, unda chuqur ma’no va falsafiy fikr mujassam.

Shuningdek, yozuvchi o‘z asarlarida insoniy fazilatlar — halollik, vijdon, adolat va mehr-oqibat kabi qadriyatlarni targ‘ib qiladi. Abdulla Qahhor qahramonlari orqali insoniylik, ma’naviyat va axloqiy poklik masalalari yoritiladi. Bu esa adib asarlarining nafaqat badiiy, balki tarbiyaviy ahamiyatga ham ega ekanligini ko‘rsatadi. Umuman olganda, Abdulla Qahhor ijodi o‘zbek adabiyotining rivojlanishida muhim bosqichlardan birini tashkil etadi. Uning hikoya va qissalari milliy adabiyotimizda realizm an’analarini mustahkamlash, badiiy tafakkurni rivojlantirish hamda inson hayotini haqqoniy tasvirlashda katta ahamiyat kasb etadi. Shu sababli adibning boy adabiy merosi o‘zbek adabiyoti tarixida alohida o‘rin tutadi va bugungi kunda ham o‘z badiiy qiymatini saqlab kelmoqda.

Muhokama. O‘zbek nasrining badiiy taraqqiyotida Abdulla Qahhor ijodi nafaqat hikoya janrining rivojlanishiga, balki milliy adabiyotimizning badiiy tafakkuri va estetik qarashlarining shakllanishiga ham katta ta’sir ko‘rsatdi. Adib o‘z asarlarida hayot voqealarini badiiy umumlashtirish orqali inson va jamiyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni chuqur falsafiy ma’noda yoritishga erishgan. Shu jihatdan uning ijodi o‘zbek adabiyotida realizm an’analarining mustahkamlanishida muhim o‘rin tutadi.

Abdulla Qahhor asarlarida voqelikni tasvirlashda muallifning kuzatuvchanligi va hayotni teran anglash qobiliyati yaqqol namoyon bo‘ladi[7]. Adib real hayot manzaralarini badiiy tafakkur bilan uyg‘unlashtirib, oddiy voqealar orqali katta ijtimoiy va ma’naviy masalalarni ochib bera oladi. Bu xususiyat yozuvchining badiiy mahorati va hayotiy tajribasi bilan bevosita bog‘liqdir. Yozuvchi o‘z qahramonlarini hayotning o‘zidan olib, ularning ichki dunyosini tabiiy va ishonarli tarzda tasvirlaydi. Adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan qaralganda, Abdulla Qahhor ijodi o‘zbek hikoyachiligining badiiy imkoniyatlarini kengaytirgan muhim hodisa hisoblanadi. Uning asarlarida syujet qurilishi ixcham, voqealar rivoji mantiqiy va obrazlar tizimi hayotiyligi bilan ajralib turadi. Yozuvchi voqealar rivojini ortiqcha tasvir va tafsilotlarsiz, aniq va lo‘nda badiiy ifoda orqali yoritishga erishadi. Bu esa uning hikoyalariga o‘ziga xos badiiy ixchamlik va ta’sirchanlik bag‘ishlaydi. Shuningdek, Abdulla Qahhor asarlarida badiiy detallar muhim o‘rin tutadi. Yozuvchi ayrim kichik voqea yoki detallar orqali butun bir ijtimoiy muhitni ochib berishga muvaffaq bo‘ladi. Bu esa yozuvchining badiiy tafakkuri kengligi hamda hayotiy kuzatuvchanligidan dalolat beradi. Adib badiiy detal vositasida qahramon xarakterini, uning ruhiy holatini yoki jamiyatdagi muayyan muammoni ochib beradi.

Abdulla Qahhor ijodida badiiy tasvir vositalaridan foydalanish ham o‘ziga xos xususiyatga ega. Yozuvchi obrazlar yaratishda ortiqcha patetika yoki sun’iylikdan qochib, tabiiylik va hayotiylikka intiladi. Bu esa uning asarlarini o‘quvchi uchun yanada ishonarli va ta’sirchan qiladi. Adib qahramonlarini real hayotdagi insonlar kabi barcha ziddiyatlari va ruhiy kechinmalari bilan tasvirlaydi. Adabiyotshunoslar ta’kidlashicha, Abdulla Qahhor ijodi o‘zbek adabiyotida ijtimoiy realizmning yorqin namunalaridan biridir. Yozuvchi o‘z asarlarida inson hayotidagi muhim masalalarni ko‘tarib chiqib, ularni badiiy tasvir orqali umumlashtirishga

[7] O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi. O‘zbek adabiyoti tadqiqotlari.

erishgan. Bu esa uning ijodining nafaqat badiiy, balki ma’naviy va ijtimoiy ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, Abdulla Qahhor ijodi o‘zbek adabiyoti tarixida alohida bosqichni tashkil etadi. Adib yaratgan asarlar milliy adabiyotimizning badiiy imkoniyatlarini kengaytirish, hikoya janrini yangi bosqichga olib chiqish hamda adabiy tafakkurning rivojlanishiga xizmat qilgan. Shu sababli uning boy adabiy merosi bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan va adabiyotshunoslik tadqiqotlarida muhim o‘rin egallab kelmoqda.

Xulosa. Yuqorida olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Abdulla Qahhor ijodi o‘zbek adabiyotining badiiy taraqqiyotida muhim bosqichlardan birini tashkil etadi. Adib o‘zining chuqur mazmunli hikoyalari, qissalari hamda dramaturgik asarlari orqali milliy nasrimizning badiiy imkoniyatlarini kengaytirib, uni yangi estetik bosqichga olib chiqdi. Yozuvchi ijodida hayot haqiqatini badiiy umumlashtirish, inson ruhiyatini chuqur tasvirlash va jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni ochib berish ustuvor o‘rin tutadi. Abdulla Qahhor asarlarining badiiy qimmati, avvalo, ularning hayotiyligi va realizmga asoslangan tasvirida namoyon bo‘ladi. Yozuvchi real hayot manzaralarini badiiy tafakkur orqali talqin etib, oddiy voqealar zamirida inson taqdiri va jamiyat muammolarini yoritishga erishadi. Shu jihatdan uning hikoyalari o‘zbek nasrida hayot haqiqatini badiiy ifodalashning yorqin namunalaridan biri sifatida baholanadi. Adib ijodida inson ruhiyati va ichki kechinmalarining tasviri alohida ahamiyatga ega. Yozuvchi qahramonlarining ruhiy holatini, ularning hayotiy qarashlari va ichki ziddiyatlarini nozik psixologik tahlil orqali ochib beradi. Bu esa yozuvchining inson tabiatini chuqur anglay olgan ijodkor ekanligini ko‘rsatadi. Qahramonlarning ruhiy olami orqali jamiyatdagi ijtimoiy muhit va inson taqdiriga ta’sir qiluvchi omillar ham badiiy jihatdan yoritiladi. Abdulla Qahhor ijodining yana bir muhim xususiyati — badiiy ifoda vositalarining sodda, lo‘nda va ta’sirchanligidir[8]. Yozuvchi ortiqcha tasvir va sun’iy patetikadan qochib, hayotiy voqealarni tabiiy tarzda ifodalashga intiladi. Adibning badiiy uslubi xalqona iboralar, jonli dialoglar va real hayot manzaralariga boy bo‘lib, bu uning asarlarining ta’sirchanligini yanada kuchaytiradi. Shuningdek, yozuvchi o‘z asarlarida insoniy fazilatlar — halollik, vijdon, mehr-oqibat va adolat kabi qadriyatlarni ulug‘laydi. Adib qahramonlari orqali insoniylik va ma’naviy poklik masalalari badiiy jihatdan yoritiladi. Bu esa yozuvchi ijodining nafaqat badiiy, balki ma’naviy-tarbiyaviy ahamiyatga ham ega ekanligini ko‘rsatadi. Yozuvchi asarlari o‘quvchini nafaqat estetik zavq bilan boyitadi, balki uni hayot haqida chuqurroq mushohada yuritishga undaydi.

Shu bilan birga, Abdulla Qahhor ijodi o‘zbek hikoyachiligi rivojida muhim maktab vazifasini ham o‘taydi[9]. Uning badiiy tajribasi keyingi avlod yozuvchilari ijodiga katta ta’sir ko‘rsatdi. Adib yaratgan badiiy an’analar o‘zbek nasrida realizm, psixologik tasvir hamda badiiy ixchamlik kabi muhim tamoyillarning rivojlanishiga xizmat qildi. Xulosa qilib aytganda, Abdulla Qahhor ijodi o‘zbek adabiyotining badiiy taraqqiyotida muhim o‘rin tutadi. Uning asarlari milliy adabiyotimizning estetik salohiyatini yuksaltirish, hikoya janrining badiiy imkoniyatlarini kengaytirish hamda adabiy tafakkurning rivojlanishiga xizmat qilgan. Shu sababli adibning boy adabiy merosi bugungi kunda ham o‘z ilmiy va badiiy ahamiyatini yo‘qotmagan holda, o‘zbek adabiyotini o‘rganishda muhim manba bo‘lib qolmoqda.

---

[8] oshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti. Adabiyotshunoslikka kirish.
[9] O‘zbek adabiyoti antologiyasi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdulla Qahhor. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti.
2. Abdulla Qahhor. Hikoyalar va qissalar to‘plami. – Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti.
3. Ozod Sharafiddinov. O‘zbek adabiyoti haqida maqolalar. – Toshkent: Fan nashriyoti.
4. Naim Karimov. XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
5. Matyoqub Qo‘shjonov. O‘zbek adabiyotida realizm masalalari. – Toshkent: Fan nashriyoti.
6. O‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi nashriyoti.
7. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi. O‘zbek adabiyoti tadqiqotlari. – Toshkent.
8. Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent.
9. O‘zbek adabiyoti antologiyasi. – Toshkent: Sharq nashriyoti.
10. O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi. O‘zbek adabiyoti namoyandalari haqida tadqiqotlar. – Toshkent.